

AVRUPA TOPLULUĞU ÇEVRE POLİTİKASININ TÜRKİYE İÇİN ANLAMI

John Temple LANG^(*)
(Çev. Sevim BUDAK)^(**)

Temel Olarak

Türkiye 1987 yılında tam üyelik için Topluluğa müracaat etmiştir. Müzakerelerin ne zaman başlayacağı ve hatta Türkiye'nin ne zaman Topluluğa üye olacağı henüz açıklık kazanmamıştır. Bu makale bu meseleleri tartışmaktadır; ancak çok da uzak olmayan bir gelecekte Türkiye'nin Topluluğa üye olacağını varsaymaktadır.

Türkiye ile yapılan Ortaklık Anlaşmasının giriş bölümü anlaşmayı imzalayan tarafların

"Türk Toplumunun yaşam standartlarını geliştirmek için sarf ettiği gayretlere Avrupa Topluluğu tarafından verilen desteğin Türkiye'nin Topluluğa daha sonraki bir tarihte katılmasını kolaylaştıracağını dikkate alarak... Türk toplumu ile Avrupa Topluluğu içerisinde bir araya getirilmiş toplumlar arasında daha yakın bağlar kurmaya kararlı"⁽¹⁾ olduklarını ifade etmektedir.

Dolayısıyla Türkiye'nin bir tarihte Topluluğa üye olacağı açıkça öngörülmüş olmaktadır.

Türkiye'nin yürürlükteki Anayasası'nın, Türkiye'nin Topluluğa katılmasına izin verme konusunda değiştirilmesinin gerekip gerekmediği noktasında bazı tereddütler vardır. Bu mesele yalnızca Türk Anayasa Hukukunun meselesidir. Topluluk hukukunun meselesi değil. Tereddütleri ortadan kaldırmak için bir anayasa değişikliği gerekecek gibi görünüyor. Bu noktada çevre konusu ile ilgili özel bir sorun ortaya çıkmamaktadır.

(*) Müdür, Rekabet Genel Müdürlüğü (DG), Avrupa Topluluğu Komisyonu

Bu makalede açıklanan görüşler bütünüyle kişiseldir.

(**) İ.Ü.SBF, Kentleşme ve Çevre Sorunları Ana Bilim Dalı.

(1) Türkiye İle Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma O.J. No. 217. 29.12.64: O.J. No. C. 113.24/12/73: Collection of the Agreements concluded by the EC. Vol. 3. Bilateral agreements EEC-Europe. 1958-1975. sf. 541.

Bu makale, Topluluğun çevre politikasının Türkiye için doğuracağı sonuçların temel noktalarından bazılarını tartışmaktadır. Bu noktaların tümünün değilse de bazılarının Türkiye için, gelecekte Topluluğa tam üyelik için müracaat edebilecek diğer pek çok Avrupa ülkesi için olduğundan daha fazla önem taşıdığı görülecektir.

Topluluğun Çevre Politikası

Topluluğa iştirak etmeye niyet eden bir Devlet için, Topluluğun çevre politikası iki çeşit tedbirler grubuna bölünebilir: Birincisini Topluluğun serbest bir biçimde değiştirebileceği tedbirler (Bu, Topluluğun kendi mevzuatından olan, çoğunlukla direktiflerde kendisini gösterir. Bu mevzuat Topluluğun taraf olduğu uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerin bir sonucu değildir.) ve ikincisini Topluluğun değiştirmede serbest olmadığı tedbirler oluşturur (uygulamada, Topluluğun taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ve onlara yürürlük kuvveti veren Topluluk tedbirleri). Bu ayırım önemlidir, çünkü Topluluğa üye olmak niyetinde olan bir devlet, eğer gereksinim duyuyorsa, kendisine, Topluluğun kendi kabul etmiş olduğu mevzuatı iç hukukuna aktarması için lüzumlu olan tedbirleri almasına olanak verecek bir geçiş döneminin tanınmasını müzakereler sırasında talep etmeyi düşünebilir. Bununla birlikte, Topluluk herhangi bir uluslararası anlaşmaya taraf olduğunda, anlaşmanın hükümleri (anlaşmada aksine bir hüküm olmadıkça) kendiliğinden, yeni üye olmuş devleti de kapsayacak şekilde, zaman zaman, Topluluğun tüm ülkeleri üzerinde tatbik edilir. Topluluk, sözkonusu anlaşma hükümleri uyarınca kendisine düşen yükümlülükleri ya Topluluk mevzuatı yolu ile ya da tüm Üye Devletlerin anlaşma hükümlerinin yerine getirilmesini temin etmek için gerekli düzenlemeleri yapmalarını sağlayarak yahut da kısmen bu yolu kısmen diğerini kullanarak yerine getirebilir.

Topluluk Adalet Divanı, Topluluk dahilinde, Topluluk yükümlülüklerinin nasıl uygulanacağını soruşturmak yetkisinin üye olmayan Devletlerde bulunmadığını ifade etmektedir⁽²⁾. Buna rağmen Topluluk sözkonusu uluslararası anlaşmanın hükümlerine bütün Topluluk çapında uyulmasını temin eden tedbirleri bizzat almadığı takdirde bunun her bir Üye Devlet tarafından gerçekleştirilmesini sağlamak zorundadır. Dolayısıyla, yeni bir Üye Devlet üyeliğe kabul edildiği günden geçerli olmak üzere, AET Antlaşması madde 228 uyarınca, topluluğun taraf olmuş bulunduğu bütün uluslararası anlaşmalarla

(2) 1/78 Physical Protection of Nuclear Materials (1978) E.C.R. 2151 paragraf 35.

bağlı hale gelir. Eğer yeni Üye Devlet bu tarih itibarıyla sözkonusu anlaşmalara tam olarak uymuyor ise (bu yeni üyenin sözkonusu anlaşmaya bizzat taraf olup olmadığına bakılmaksızın) Topluluk bu anlaşmadan doğan yükümlülükleri ihlâl ediyor durumuna düşer; ve yeni Üye Devlet de Topluluk hukuku uyarınca Topluluğa karşı olan yükümlülüklerini ihlâl etmiş duruma düşer. Bu durum ancak Topluluğun kendisine bir geçiş dönemi tanınması konusunda müzakereler yapmasıyla ya da sözkonusu uluslararası anlaşmaya taraf olan diğer ülkelerin anlaşmadan doğan haklarından feragat etmeleriyle bertaraf edilebilir; fakat bu yolların her ikisi de çok taraflı uluslararası anlaşmalar bakımından pratik olmaktan uzaktır. Bununla birlikte, Topluluğun üçüncü ülkelerle aktetmiş olduğu iki taraflı anlaşmalar bakımından, ve tabii anlaşmanın diğer tarafının razı olması şartıyla, Topluluğa bir geçiş dönemi olanağı tanıyan bu tür düzenlemeler yapılması mümkündür. Çok taraflı anlaşmalar bakımından ise, yeni Üye Devlet, Topluluğa katıldığı tarihten itibaren bu anlaşmalara tam olarak uymak zorundadır.

Bu kural tabii sadece çevre ile ilgili anlaşmalara değil, Topluluğun taraf olduğu bütün anlaşmalara (meğer ki sözkonusu anlaşmada aksi yönde bir hüküm bulunsun) uygulanır. Yeni Üye Devlet sözkonusu anlaşmaya zaten taraf ise ve anlaşmadan doğan yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmiş ise bu kural pek az pratik önem taşıyacaktır. Fakat bu kural çevre konusunda özellikle önem taşır; çünkü çevreyle ilgili uluslararası anlaşmaların çoğu çok taraflıdır ve hemen hepsi Topluluk ülkesinin tamamı üzerinde uygulanmaktadır. Aynı kural Türkiye açısından da yine özellikle önem taşımaktadır. Zira, hâlihazırda Türk Çevre Mevzuatının, Batı Avrupa'da şu sırada normal kabul edilen standartların altında olduğu görülmektedir.

Bu kural, doğal olarak Topluluğun bir uluslararası anlaşmayı bir direktif yerine bir tüzük (regulation) kabul etmek yoluyla Topluluk hukukuna aktardığı hâllerde herhangi bir hukukî güçlük yaratmaz. Böyle bir durumda tüzük yeni Üye Devlete de Topluluğa katılığı günden itibaren otomatik olarak uygulanacaktır. Bu nitelikte bir tüzük Topluluğun sözkonusu anlaşmadan doğan yükümlülüklerini yerine getirmesi için gerekli olduğundan, yeni Üye Devlet, böyle bir tüzüğü uygulamak bakımından kendisine bir geçiş dönemi tanınmasını beklememelidir. Aksine, tüzük Topluluğa katılma tarihinden itibaren yeni Üye Devlete de uygulanmak mecburiyetindedir. Uluslararası anlaşmaları Topluluk hukukuna aktaran mevzuatın çoğu tüzük değil direktif niteliğindedir; fakat örneğin Ozon Tabakasını Seyrelten Maddeler Hakkındaki Montreal Protokolü 1988 sonunda kabul edilmiş olan bir Topluluk tüzüğü ile Topluluk hukukuna aktarılmış bulunmaktadır.

Başka bir güçlük de, anlaşma taraflarına anlaşmaya üye olmayan devlet-

lerden ithalat yapılmasını yasaklamak yükümlülüğünü getiren hükümler içeren "karma" anlaşmalar bakımından ortaya çıkar (Ozon Tabasının Seyrelmesine İlişkin Montreal Protokolünde olduğu gibi). Böyle bir yükümlülük o anlaşmaya taraf olmasa bile Topluluğa yeni katılacak üye ülkelere karşı da geçerli olacaktır. Fakat Topluluğa katılma tarihinden itibaren bu yükümlülük Topluluğun ortak pazar kuralları ile doğrudan doğruya bir çelişki oluşturacaktır. Böyle bir durumda yeni Üye Devlet söz konusu anlaşmaya Topluluğa katıldığı tarihte yahut daha önce taraf olmak konusunda gerçek bir mecburiyet altında kalacaktır.

Topluluk 1 Şubat 1988 tarihi itibarıyla aşağıdaki çok taraflı uluslararası anlaşmalara taraf olmuş durumdadır:

- Kuzey-Batı Atlantik Balıkçılığı Konusunda Gelecek Çok Taraflı İşbirliği Hakkında Konvansiyon (NAFO) (1978)
- Kuzey-Doğu Atlantik Balıkçılığı Konusunda Gelecek Çok Taraflı İşbirliği Hakkında Konvansiyon (NEAFC) (1980)
- Baltık Denizi ve Kuşağında Canlı Kaynakların Korunmasına ve Balıkçılığa İlişkin Konvansiyon (1986 tarihli Protokolle değiştirilmiştir)
- Kuzey Atlantik Okyanusunda Som Balığının Korunması Hakkında Konvansiyon (NASCO) (1982)
- Avrupa'daki Yaban Hayatının ve Doğal Ortamlarının Korunmasına İlişkin Konvansiyon (1979)
- Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunmasına İlişkin Konvansiyon (1976) ve (1976-1980-1982 tarihlerini taşıyan dört Protokol)
- Yaban Hayvanlarının Göçmen Türlerinin Korunmasına İlişkin Konvansiyon (1979)
- Ren Nehri'nin Kirliliğe Karşı Korunmasına İlişkin Uluslararası Komisyon Hakkında Anlaşma (1963) (1976 tarihli bir Katma Protokol mevcuttur.)
- Kara Kökenli Kaynaklardan Doğan Deniz Kirliliğinin Önlenmesine İlişkin Konvansiyon (1974)
- Ren Nehri'nin Kimyasal Kirliliğe Karşı Korunmasına İlişkin Konvansiyon (1976)
- Antarktika Canlı Deniz Kaynaklarının Korunmasına İlişkin Konvansiyon

(CCAMLR) (1980)

- Uluslararası "Tropik Kereste" Anlaşması (Cenova) (1983)

-Uzun Menzilli Sınırötesi Hava Kirliliğine İlişkin Konvansiyon (Cenova 1979 ve bir Protokol)

Ayrıca Ozon Tabakasının Korunmasına İlişkin Viyana Konvansiyonu ve Ozon Tabakasını Seyrelten Maddeler Hakkında Montreal Protokolü de 1988 yılında Topluluk tarafından kabul edilecektir.

Türkiye Bakımından Sonuçları

Türkiye yukarıda sıralanmış anlaşmalar içinde aşağıda saydıklarımıza tarafur: ⁽³⁾

- Avrupa'daki Yaban Hayatının ve Doğal Ortamlarının Korunmasına İlişkin Konvansiyon

-Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunmasına İlişkin Konvansiyon

- Uzun Menzilli Sınırötesi Hava Kirliliğine İlişkin Konvansiyon

Çok taraflı Milletlerarası Anlaşmalar niteliğinde olmayan yahut bu türlü anlaşmalardan kaynaklanmayan ve bu sebeple prensip olarak Türkiye ile Topluluk arasında Türkiye'ye bir geçiş dönemi tanınması konusunda müzakere konusu edilebilecek Topluluk Çevre Mevzuatı ile ilgili olarak da aşağıdaki yorumlar yapılabilir.

Türkiye'nin Topluluğa katılması üzerine bütün diğer yeni Üye Devletler gibi, Avrupa Tek Senedi'nin, Topluluğun Çevre Politikasının çevrenin muhafazası, korunması ve niteliğinin geliştirilmesini, insan sağlığının korunması-

(3) Türkiye 1990 yılından bu yana Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun ile (20.6.1990 RG 20554), Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolüne Katılmamızın Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun'u (20.6.1990 RG 20554) kabul etmiş bulunmaktadır. Kendisine doğrudan sorumluluk yüklediği ve de yukarıda sayılan anlaşmalarda sözü edilen koruma alanlarına doğrudan kıyası olmadığı için (Ren Nehrinin korunması, Kuzey Atlantik'in korunması, Baltık Denizi'nin korunması gibi) böylesi anlaşmalara taraf olma zorunluluğunu duymamıştır. Ancak Topluluğa katılma halinde bu anlaşmaların uygulanması bakımından bir geçiş döneminin Türkiye açısından gerekli olmadığı ortadır. [Ç.N.]

na katkıda bulunulmasını ve doğal kaynakların özenle ve rasyonel bir şekilde korunmasını amaç edineceğini öngören 130R maddesi de dahil olmak üzere, bütün hükümlerini kabul etmesi gerekecektir⁽⁴⁾. Topluluk politikası (zararı ortadan kaldıracı tedbirlerden ziyade) kaynakta önleme ve "kirlenilen öder" ilkelerine dayandırılmalıdır. Çevre koruma politikası Topluluğun diğer politikalarının bir tamamlayıcısı olmalıdır. Bu hükümlerin "Kirlenilen Öder" ilkesi Türkiye'nin de üyesi bulunduğu OECD tarafından geliştirilmiş bir ilke olmasına rağmen, Türk çevre politikalarında esaslı değişiklikler yapılmasını gerektireceğini söylemek şaşırtıcı olmaz.

Burada Topluluğun çevre politikasını özetlemeye gerek yoktur. Sadece, bu politikanın yukarıda anılmış olan milletlerarası anlaşmalardan başka, aşağıda sayılmış olan, herbiri Türkiye ile doğrudan ilgili ve Türkiye için önem taşıyan konularla doğrudan yahut dolaylı olarak ilgili tedbirleri de içerdiklerini hatırlatmak yeterlidir.

- Toprağın korunması
- Su kirliliği
- Hava kirliliği
- Kıyı gelişmesi
- Kentsel alanlar
- Yaban hayatının korunması
- Çevresel Etki Değerlendirmesi
- Araştırma ve finansman

Pek tabiidir ki, Türkiye'nin kabulü için üzerinde uzlaşmış bir geçiş döneminin ne kadar uzun olacağı, ya da farklı amaçlar için kararlaştırılmış olan farklı kabul dönemlerinin olup olmayacağını tahmin etmek imkânsızdır. Topluluğa kabul için erken bir tarih şüphesiz daha uzun bir geçiş dönemi gerektirir. Bununla birlikte, özellikle Topluluğun çevre kurallarını uygulamak konusunda Türkiye'nin çok uzun bir geçiş dönemini istemesi muhtemel görünmüyor. Çok uzun bir geçiş dönemi istemek Türkiye'nin tam üyelik için gerçekten hazır olmadığı izlenimini uyandırması bakımından riskli olacaktır.

(4) 1983 tarihli 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 1. maddesi, bu kanunun amacını şöyle belirtmiştir:

"Bu kanunun amacı, bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi; kırsal ve kentsel alanlarda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması; su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi; ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması....(dır)". [Ç. N.]

Kabulden sonra uzun bir geçiş dönemi isteme, ayrıca, sözlü edilen dönemde Türkiye katı çevre koruma kurallarına karşı oy [veto] kullanır düşüncesini de uyandırabilir; ve bu, Toplulukta yer alan çevrecileri, "Türkiye çevre konusunda daha iyi hazırlanıncaya kadar, Türkiye'nin kabulü ertelenmelidir" düşüncesi ne sevkeder. Bu güçlük, çevre konusundaki tedbirlerin nitelikli çoğunlukla alınmasına olanak veren Tek Senet'in 130S maddesi ile de pek ortadan kaldırılmış değildir. Çünkü Konsey uygulamada işlerin çoğunu oybirliği ile yürütmektedir.

Eğer Türk yetkili makamları çevre konusunda çok uzun bir geçiş dönemi istememeye en sonunda karar verilerse, bunun belirli sonuçları olacaktır. Türkiye'ye gelen sıradan bir ziyaretçi için dahi bu ülkedeki çevre standartlarının Batı Avrupa ülkelerindeki kadar altında olduğu açıkça görülebilir. Dolayısıyla, Türkiye'nin ve Türk Sanayiinin Topluluğun çevre politikalarına uyum sağlayabilmesi için yapması gereken çok şey vardır. Atılması gereken adımlar uygun çevre mevzuatının çıkarılmasını ve bu mevzuatın hükümlerinin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlayacak mekanizmaların kurulmasını içerir. Topluluk Üye Devletleri, Topluluk hukuku tarafından, yalnızca Topluluk direktiflerini yerine getirmek için tedbirler almakla değil, aynı zamanda bu tedbirleri gerektiği şekilde yürütmekle de yükümlü tutulmuşlardır. Bütün bunlar zaman alacaktır. Daha da önemlisi bütün bunlar Türk sanayii ve genel olarak Türk toplumu haturı sayılır bir paraya malolacaktır. Örneğin kirliliği önleyici muhtelif makina ve malzemeler üretilmesi ya da edinilmesi gibi. Herhâlde mutlaka, bu makina ve malzemelerin Türkiye'nin Topluluğa üyeliğinden sonraki kısa bir dönem içinde, yani Türk sanayiinin ticaretin daha fazla serbestleşmesi dolayısıyla malî sıkıntılar altında olabileceği bir zamana karşılanmasındansa, daha uzun bir süre içine yayılmasının daha yerinde olacağı düşünülecektir. Böylesi bir an, yatırımcı firmalara (aslında sağlık alanında ve başka alanlarda Türk halkına büyük fayda sağlasa bile) doğrudan doğruya üretken olmayan bu makina ve malzemeye yatırım yapma konusunda yükümlülük getirmek için en iyi zaman olmayacaktır. Başka bir deyişle, şayet Türk yetkili makamları makul bir süre zarfında Topluluğa katılmayı gerçekleştirebileceklerini umuyorlarsa, her hâlde, en azından atık su arıtma tesisleri (sewage processing) gibi önemli yatırım gerektiren ekonomik işler veya sanayi sektörleri ile ilgili çevre mevzuatını hızlı bir şekilde çıkarmaya karar vereceklerdir. Bu yatırımlar, devlet yardımları yahut vergi kolaylıkları şeklinde (Türkiye bütçesinden) karşılanacağı için, masrafın mümkün olduğu kadar çok yıla yayılması akla da yatkın olacaktır.

Türk yetkililerin, çevre mevzuatının Türkiye'nin Topluluğa katılmasından önce gerçekleştirilmesinin gerekli olduğunu düşüncelerini tümetmek için bunlardan başka, bir parça farklı, diğer bir sebep daha vardır. Düşük çevre standartları Türkiye'ye gelen tüm Avrupalı ziyaretçiler tarafından hemen fark edilmekte ve Türkiye'nin Topluluğun hâlihazırdaki Üye Devletlerinden önemli ölçüde farklı olduğu kanaatini uyandıran etkenler arasında yer almaktadır. Bu aynı zamanda Türk yetkililerin değiştirebilecekleri olgulardan biridir. Bu konu önemlidir, çünkü kesin bir doğruluğu olmayan fakat geniş bir şekilde kabul edilen Türkiye'nin Batı Avrupa'dan farklı olduğu kanaati, bu ülkenin Topluluğa katılması önündeki başlıca engellerden biridir. İşte bu yüzden Türk yetkili makamlarının bu konuda Türkiye ve Batı Avrupa arasındaki farkların çoğunu ortadan kaldırmaya yönelik adımlar atacağı olasılık içinde görülmektedir. Türkiye'deki çevresel durum hem Türkiye'nin Topluluğa üyelik için hazır olmadığını düşünen pek çok insan için önemli bir sebep, hem de Topluluk standartlarına uymadan önce Türkiye'nin katetmesi gereken mesafeye iyi bir işarettir. Kendisine Topluluk üyeliğine hazır olmayan, gelişmekte olan bir ülke görüntüsü veren her şeyden kurtulmak, açıkça Türkiye'nin yararınadır.

Türkiye'de mevzuat değişimine etki etmesi mümkün bu mülâhazalar bir yana, Topluluk politikaları (yalnızca çevre politikaları değil) Türkiye'nin Topluluğa katılmasından önce dahi onun fonlarını elde etmeyi umabileceği projeleri etkileyecektir. Topluluk fonlarının, Topluluk politikalarına ters düşen - örneğin Avrupa'da hâlihazırda aşırı kapasiteye sahip ya da Devlet yardımı sağlanmaksızın Topluluk içinde çalışması mümkün olamayacak yahut çevreyi kirleten ya da onu tahrip eden sanayi sektörlerindeki yatırımlar gibi projelere veya yatırımlara verilebileceği pek de olasılık içinde değildir. Bundan başka hem Topluluğun hem de Türkiye'nin taraf olduğu, Avrupa Konseyi Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Doğal Ortamlarının Korunması Sözleşmesi gibi çok taraflı anlaşmaların ihlâline yol açabilecek projelere ise Topluluk fonlarının tahsis edilebilmesi hiç mümkün değildir. Daha olumlu olarak, Türkiye'nin Topluluğun makul, çevre açısından arzu edilir ve bu ülkenin Topluluk üyeliğine uyum sağlamasını kolaylaştıracak nitelikte gördüğü, tabii, çevre konusundaki tedbirleri de içeren politikaların uygulanması için Topluluk fonlarından yararlandırılması daha fazla olasılık içindedir.

Bu konunun diğer bir yönü de, Topluluğun, çevre koruma tedbirlerindeki yetersizlikler dolayısıyla yararı azalmış veya ortadan kalkmış projelere fonlar tahsis etmesinin daha az olasılık içinde olduğudur. Örneğin atık sular ya da başka kirli akıntılar dolayısıyla kirlenmiş bölgede turistik tesisler kur-

mak için Batı Avrupa'dan fon sağlamanın bir anlamı olmayacaktır. Yeni ağaçlandırılmış sahaların Türkiye'den kaynaklanan hava kirliliğine dayalı "asit yağmuru"yla tahrip edilmeyeceği tatminkâr bir şekilde ortaya konmadıkça, yeniden ağaçlandırma konusunda (ki şayet Türkiye'de doğru türler seçilirse, bu arzu edilen bir şeydir) fon sağlamaya değmeyecektir. Bu problemi bir prespektif içine yerleştirmek istersek, asit yağmurunun Federal Almanya'daki ormanlara verdiği hasarın her yıl ortalama 1,5 milyar DM olduğu, bunun yanında bina ve anıtlara verilen yıllık zararın da 300 milyon DM'dan daha fazla bir tutara ulaştığı tahmin edilmiştir. Bu, muazzam GAP(Güneydoğu Anadolu Projesi)'in Türkiye ekonomisine gelecekte yapacağı yıllık katkı toplamının ortalama yarısına eşit bir yekündür. Topluluk yetkilileri Türkiye hakkında daha iyi bilgilerle donandıkça, ihtimal, çevresel tedbirlerin ihmal edilmesi dolayısıyla yararı azalan projelere fon sağlayamayacaklarını söyleyeceklerdir. Aynı iki örneği kullanmak gerekirse, Türkiye'yi ziyarete gelen sıradan kimseler bile, turizmin gelişmesi ve ağaçlandırmanın yararının, hava ve su kirliliğinin kontrolündeki yetersizlikler ve tarihî, bilimsel ve kültürel önem taşıyan yörelerin tahrip edici bir şekilde "gelişmesi"yle, önemli ölçüde ortadan kalkacağı ihtimalini düşünmeden edemezler.

Kısacası, Türkiye'nin turizm ve ağaçlandırma konusunda uyguladığı politikalarla, çevre konusunda uyguladığı politikalar arasında bir çatışma olduğu görülmektedir. Daha önce sıraladığımız mülâhazalar aslında göstermiştir ki, Türkiye'nin Topluluğa katılma konusundaki politikasıyla, çevre politikası arasında da bir çatışma vardır. Böylesi çatışmalar mutlaka Türk yetkililerce kabul edilecek ve uygun çevre politikalarının uygulamaya konmasıyla çözülebilecektir.

Bütün bunların yatırımcılar ve Türkiye'nin sanayii teşvik politikaları bakımından vakit geçirmeksizin dikkate alınması gereken sonuçları da vardır. Öyle anlaşılıyor ki şu sırada Türkiye'de belirli sanayi dallarında yatırım yapacak kimseler için çekiciliği olan bir nokta, bu kimselerin kirliliği kontrole yönelik donanımlara yatırım yapmaya mecbur tutulmayabilecekleridir. Bunu kendisine önemli bir avantaj olarak gören her şirket, bu avantajdan çok uzun süre yararlanamayacağını hesaba katmalıdır. Bu sebeple böyle bir şirket, kirliliği kontrole yönelik donanımını fabrikanın inşa edildiği sırada kurmakla, aynı donanımı daha sonra, fabrika inşa edildikten ve faaliyete geçtikten sonraki bir tarihte kurmak arasındaki maliyet farklarını dikkatle karşılaştırmalıdır.

Bazen, düşüncesiz bir şekilde, yalnızca refah içindeki sanayileşmiş ülkelerin çevre koruma politikalarına bütçelerinden pay ayırabilecekleri ifade edi-

lir. Bunun tersi doğrudur.⁽⁵⁾ Daha az refah içindeki ülkeler yararsız ya da yetersiz çevre tedbirleri dolayısıyla meydana gelen ekonomik kayıplara ve de halk sağlığı yahut eğlence ve dinlenme tesislerinin yetersizliği sebebiyle meydana gelen ekonomik maliyetlere mukavemet edemezler. Kirliliği önleyici makina ve tehzizatın bir fabrika inşa edildikten sonra yerleştirilmesi, onun inşa edildiği sırada yerleştirilmesinden çok daha pahalıya gelmektedir. Kıt toprağın akılsızca aşırı şekilde işlenmesi, endüstrileşme öncesi ülkelerde çok önemli olan bir kaynağın, geri döndürülemez bir şekilde ekonomik olarak kaybına sebebiyet verir. Toprakların tahrip edilmesi köyden kente nüfus hareketine yol açarak kentnin gelişme maliyetlerini muazzam şekilde artırır. Çevre bir kaynaktır: şayet ihmal edilirse, hem tarımsal bölgelerdeki ekonomik kalkınma ve hem de kentsel alanlardaki endüstriyel gelişme daha zor ve daha masraflı hale gelir. Fakat aslında Türkiye'deki çevre ile ilgili sorunların nedeni yoksulluk değil; sadece uygun mevzuatın oluşturulup yürürlüğe konmasının ihmal edilmesidir.

Açıklamaların sonuna gelirken

Akdeniz'in atıkları, özellikle muamele görmemiş lağım sularını, içine alıp massetmesinin sınırlarına ulaşılmıştır. Sahil bölgeleri, lağım suyunu işleyen ve sanayi atığını kontrol altına alan çevre tedbirleri alınmadıkça, daha fazla turist sayısını kaldıramazlar; gelecekte ekonomik kalkınma için turizme ağırlıklı bir şekilde dayanmayı planlayan ve kendisi de hızlı şekilde büyüyen bir nüfusa sahip olan Türkiye, özellikle bu problem karşısında ve özellikle batısındaki geniş ve hemen hemen hareketsiz su yapısına sahip körfezlerinde alarma geçmek zorundadır.

Sıradan insanlar gittikçe, kirlenme ve çevrenin tahribinin yol açtığı maliyetlere katlandıklarının daha fazla farkına varmaktadır. Onların bu konudaki şikayetleri gittikçe artan ciddi politik baskılar oluşturmaktadır. (1988 yılının ilk aylarında güney batı Sovyetler'de de görüldüğü gibi). Artan bir şekilde, bu insanlar politikacıları ve sanayicileri, onların çevrelerinde gördükleri durumlar, tarihi yapıların, parkların, manzaranın ihmal edilmesi yahut tahrip edilmesi ve eğlence ve dinlenme sahalarının kaybedilmesi gibi nedenlerle suçlamaktadırlar. Gelişmiş yaşam ve eğitim standartları ve daha önce göçmen olan işçilerin Türkiye'ye geri dönmesi kesinlikle bu şikayetlerin

(5) Bkz. örneğin, çevre alanındaki faaliyetin istihdam yaratmaya nasıl katkıda bulunabileceğini gösteren Topluluk çapında bir program oluşturulmasına ilişkin Konsey Kararı, O.J. No. C. 141, 27. Mayıs 1987, sf. 3.

artmasına yol açacaktır.

Herhalukârda, kirliliği denetlemeye yönelik sanayi sektörlerinde, kirliliği kontrol tedbirlerinin bir sonucu olarak kapanan ya da yurt dışına taşınan firmaların kaybettiğinden daha fazla iş yaratılacağına ilişkin, gittikçe artan ortak bir kanı mevcuttur.

Bunlar, bugün Topluluk ve ona Üye Devletler tarafından çevre koruma tedbirlerinin önemli bir miktarının kabulüne tesir etmiş düşüncelerin bazılarıdır. Bununla birlikte, esasen Topluluğun çevre koruma tedbirlerini kabul etmiş olmasının ilk nedenlerinden biri, düşük çevre standartlı, kirliliği önleyici makina ve teçhizat için harcama yapmak zorunda olmayan ve kirlenmenin maliyetini halka yüklemekte serbest olan şirketlerin bulunduğu ülkelerin lehine bozulmuş olan ticarî rekabeti korumaktadır. Bu iddia halen geçerlidir (gerçekten, bu iddia halen Topluluk dahilinde ortaya çıkartılıyor) ve şayet Türkiye Topluluğun bir üyesi olursa, esas itibariyle uzun bir zaman Topluluk çevre standartlarının aşağısında kalmasına izin verilmeyecektir. Bu, yukarıda ifade edilmiş olanı doğruluyor. Türkiye'nin AT'ye katılacağı düşüncesiyle orada yatırıma girişen firmaların, bu ülkenin Topluluğa katılmasından hemen sonra AT çevre standartlarını yerine getirmek zorunda kalkacağını kabul etmeleri akıllıca olacaktır; bu firmalar etkili olmayan çevre mevzuatı sonucu oluşan düşük maliyetlerle, üyeliğin avantajlarını bir arada kullanabileceklerini sanmamalıdır.

Türk çevre standartlarıyla Topluluk çevre standartları arasındaki farkın temel olarak Topluluk tedbirlerinin sonucu olduğu izlenimini vermek yanlış olur. Avrupa Topluluğunda Topluluk Üye Devletleri ulusal mevzuatı da önem taşır. Fakat bu durum yukarıda varmış olduğumuz sonucu değiştirmez. Nihayet, Türkiye'nin Topluluğa katılması üzerine bu ülkeye çevre standartlarını Topluluktaki düzeye yükseltmesi için baskı yapılacaktır; her bir somut olayda Topluluk standartlarının Topluluk tedbirlerine mi yoksa yalnızca ulusal mevzuatlara mı dayanmış olduğu ise bir önem taşımaz.